YASHIL

IQTISODIYOT&TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

№2

ISSN: 2992-8982

https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/

2026

YASHIL
IQTISODIYOT&TARAQQIYOT
Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Elektron nashr. 2026-yil, fevral.

Bosh muharrir:
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir oʻrinbosari:
Karimov Norboy Gʻaniyevich

Muharrir:
Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:
Salimov Oqil Umrzoqovich, Oʻzbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, Oʻzbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – Oʻzbekiston doʻstlik jamiyati rahbari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Sayfullo Normatovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Siddiqova Sadoqat Gʻafforovna, pedagogika fanlari boʻyicha falsafa doktori (PhD)
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Maxmudov Nosir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Samadov Asqarjon Nishonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Ikrom Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Eshtayev Alisher Abdugʻaniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xajiyev Baxtiyor Dushaboyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Hakimov Nazar Hakimovich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Musayeva Shoira Azimovna, iqtisodiyot fanlari boʻyicha falsafa doktori (PhD), professor
Ali Konak (Ali Koʻnak), iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor (Turkiya)
Cham Tat Huei, falsafa fanlari doktori (PhD), professor (Malayziya)
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixoʻja oʻgʻli, iqtisodiyot fanlari boʻyicha falsafa doktori (PhD), dots.
Utayev Uktam Choriyevich, Oʻz.Respub. Bosh prokuraturasi boshqarma boshligʻi oʻrinbosari
Ochilov Farkhod, Oʻzbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi IJQKD boshligʻi
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Axmedov Javohir Jamolovich, iqtisodiyot fanlari boʻyicha falsafa doktori (PhD)
Toxirov Jaloliddin Ochil oʻgʻli, texnika fanlari boʻyicha falsafa doktori (PhD), katta oʻqituvchi
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, iqtisodiyot fanlari boʻyicha falsafa doktori (PhD), v.b. dots.
Djudi Smetana, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Krissi Lyuis, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Glazova Marina Viktorovna, Iqtisodiyot fanlari doktori (Moskva)
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, iqtisodiyot fanlari boʻyicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Sevil Piriyeva Karaman, falsafa fanlari doktori (PhD) (Turkiya)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon oʻgʻli, TDIU ITI departamenti rahbari
Ochilov Bobur Baxtiyor oʻgʻli, TDIU katta oʻqituvchisi
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.
Abdukarimova Dinara Rustamxanovna, bank-moliya akademiyasi professori, DSc., professor.
Ikramov Murod Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Nazarova Ra'no Rustamovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor

YASHIL
IQTISODIYOT&TARAQQIYOT
Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:
Salimov Okil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Abdurakhmanov Kalandar Khodjayevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Rae Kwon Chung, South Korea, Honorary Professor at TSUE, Nobel Prize Laureate
Osman Mesten, Member of the Turkish Parliament, Head of the Turkey–Uzbekistan Friendship Society
Akhmedov Durbek Kudratillayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Sayfullo Normatovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Kalonov Mukhiddin Bakhriddinovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Siddikova Sadokat Gafforovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences
Khudoykulov Sadirdin Karimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Makhmudov Nosir, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Samadov Askarjon Nishonovich, Candidate of Economic Sciences, Professor
Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Ikrom Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Eshtayev Alisher Abduganiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khajiyev Bakhtiyor Dushaboyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khakimov Nazar Khakimovich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Musayeva Shoira Azimovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Professor
Ali Konak, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor (Turkey)
Cham Tat Huei, Doctor of Philosophy (PhD), Professor (Malaysia)
Foziljonov Ibrokhimjon Sotvoldikhoja ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Utayev Uktam Choriyevich, Deputy Head of Department, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Ochilov Farkhod, Head of DCEC, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Buzrukkhonov Sarvarkhon Munavvarkhonovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Akhmedov Javokhir Jamolovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences
Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences, Senior Lecturer
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Acting Associate Professor
Judi Smetana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Chrissy Lewis, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Glazova Marina Victorovna, Doctor of Sciences in Economics (Moscow))
Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Sevil Piriyeva Karaman, Doctor of Philosophy (PhD) (Turkey)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, Head of the Department of Scientific Research and Innovations, TSUE
Ochilov Bobur Bakhtiyor ugli, Senior lecturer at TSUI
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor.
Abdukarimova Dinara Rustamkhanovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Ikramov Murod Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Nazarova Ra'no Rustamovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor

Ekspertlar kengashi:
Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Po‘latov Baxtiyor Alimovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xalikov Suyun Ravshanovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Rustamov Ilhomiddin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Kamilova Iroda Xusniddinovna, iqtisodiyot fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)
G‘afurov Doniyor Orifovich, pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, iqtisodiyot fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, iqtisodiyot fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, katta o‘qituvchi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, mustaqil tadqiqotchi
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Geografiya fanlari doktori, professori
Umirzoqov Ja’sur Artiqboy o‘g‘li, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent
Zebo Kuldasheva, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Board of Experts:
Berkinov Bazarbay, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Pulatov Bakhtiyor Alimovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khalikov Suyun Ravshanovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Rustamov Ilkhomiddin, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Khakimov Ziyodulla Akhmadovich, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Kamilova Iroda Khusniddinovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics
Gafurov Doniyor Orifovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogy
Fayziyev Oybek Rakhimovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Tukhtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Khamidova Faridakhon Abdulkarimovna, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Yakhshiboyeva Laylo Abdisattorovna, Senior Lecturer
Babayeva Zuhra Yuldashevna, Independent Researcher
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Doctor of Geographical Sciences, Professor
Umirzokov Jasur Artiqboy ugli, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor
Zebo Kuldasheva, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor

08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 Makroiqtisodiyot
08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 Qishloq xo‘jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 Xizmat ko‘rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 Ekonometrika va statistika
08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 Marketing
08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 Menejment
08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

Muassis: “Ma’rifat-print-media” MChJ
Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O‘zR Tabiat resurslari vazirligi, O‘zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:
““Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali
O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2023-yil 1-apreldagi 336/3-sonli qarori bilan ro‘yxatdan o‘tkazilgan.

MUNDARIJA

TIJORAT BANKLARINING INVESTITSIYA LOYIHALARINI KREDITLASH MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH........40
Faxriddinov Temur Faxriddin o'g'li

TEMIR YO'L YO'LLARINI TA'MIRLASH KORXONALARINING IQTISODIY SAMARADORLIGINI OSHIRISH OMILLARI........46
Allabergenov Sherzod Maksudbayevich

BANKLARNI TRANSFORMATSIYALASH JARAYONIDA INVESTITSION KREDITLASHNING XORIJ TAJRIBASI........51
Tuxsanov Eldor Dilmurod o'g'li

O'ZBEKISTONDA BUDJET OCHIQLIGINI TA'MINLASH BO'YICHA QONUNCHILIK BAZASINING EVOLYUTSIYASI VA RIVOJLANISH BOSQICHLARI........55
Mamanov Alisher Umbarovich

ENERGETIKA TARMOG'I KORXONALARIDA INNOVATSION TEXNOLOGIYALARNI QO'LLASH YO'LLARI........60
Xamdamova Gavxar Absamatovna

SMART UNIVERSITET MODELINING XALQARO TAJRIBASI VA UNI YANGI O'ZBEKISTON TA'LIM TIZIMIGA MOSLASHTIRISH MASALALARI........65
Saloxiddinova Sitora Baxodir qizi

IJTIMOIY OBYEKTLARDA QURILISH XIZMATLARINI MOLIYALASHTIRISHNING NAZARIY – ASOSIY TAMOYILLARI........68
Gapparov Azim Qayumovich

QURILISH MATERIALLARI SANOATI KORXONALARINING ISHLAB CHIQARISH FAOLIYATIGA RAQAMLI TRANSFORMATSIYANI JORIY ETISH ORQALI RAQOBATBARDOSHLIKNI TA'MINLASH........72
Zaripov Shoxboz Alijon o'g'li

O'ZBEKISTONDA MASOFAVIY BANK XIZMATLARINING IQTISODIY VA IJTIMOIY BARQARORLIKKA TA'SIRI........75
Xolmatova Asila Menglimurod qizi

РОЛЬ GREEN BONDS В МЕЖДУНАРОДНОЙ ФИНАНСОВОЙ СТРАТЕГИИ КОММЕРЧЕСКИХ БАНКОВ........81
Н.Т. Бекназарова

BARQAROR RIVOJLANISH SHAROITIDA EKOLOGIK BOSHQARUV VA AUDIT........86
Shaymatova Nargiza Ashurovna

NORASMIY IQTISODIYOTNING MAVJUDLIGINING NAZARIY MASALALARI VA UNI ANIQLASHNING USLUBIY YONDASHUVLARI........93
Alimardonov G'ayratjon Nuraliyevich

DIGITAL TWIN–BASED DECISION SUPPORT FOR COST OPTIMIZATION AND RISK MANAGEMENT IN INFRASTRUCTURE SYSTEMS........99
Nelyufar Umarovna Dadabayeva

PAXTA BO'LAKCHASINING OG'MA TO'RLI YUZA SIRTI BO'YLAB HAVO OQIMI TA'SIRIDAGI HARAKATINING MATEMATIK MODELI........108
Karimov Abdusamat

АДАПТИВНОСТЬ НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ К ВНЕШНИМ РИСКАМ И ГЕОЭКОНОМИЧЕСКИМ ТЕНДЕНЦИЯМ........115
Бабаджанов Шухрат Атхамович

"TIBBIYOT BOZORINING UZLUKSIZ RIVOJLANISHI UCHUN MEXANIZMLARNI TAKOMILLASHTIRISH YONDASHUVLARI"........120
Abdumalikov Shoxjahon Jaloliddin o'g'li

KICHIK BIZNES VA XUSUSIY TADBIRKORLIKNING MEHNAT BOZORI RIVOJLANISHIDAGI ROLI VA BANDLIKKA TA'SIRI........124
Egamberdiyev Abdujabbor Xusanovich

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

XORAZM VILOYATIDA ETNOGRAFIK TURIZMNI BARQAROR RIVOJLANTIRISH MEXANIZMINING AHAMIYATI 129
Ro'zimatova Shaxlo Baltaboy qizi

THE FEAR OF MISSING OUT (FOMO) EFFECT IN ADVERTISING AND ITS NEUROPSYCHOLOGICAL IMPACT ON IMPULSE BUYING 134
Negmatov Nodir Nozimovich

O'ZBEKISTONDA TRANSPORT XIZMATINI TASHKIL ETISHNING ASOSIY IQTISODIY KO'RSATKICHLARI VA TENDENSIYALARI TAHLILI 139
Aytiyeva Sevara

TO'QIMACHILIK SANOATIDA INVESTITSION LOYIHALARNI BOSHQARISH METODOLOGIYASINI TAKOMILLASHTIRISHDA INNOVATSION YONDASHUVLAR 144
Qurbonov Jasurbek Pozilovich

YASHIL IQTISODIYOTNING MOHIYATI VA O'ZBEKISTON UCHUN AHAMIYATI 149
Abdullayeva Matluba Nematovna, Nuriddinov Kamoliddin Faxriddin o'g'li

XIZMAT KO'RSATISH SOHASIDA KICHIK KORXONALAR RAQOBATBARDOSHLIGIGA TA'SIR ETUVCHI OMILLAR TAHLILI 155
Axmedov Sanjar Temur o'g'li

POPULATION IMPACT ON CONSUMER CULTURE AND NATIONAL ECONOMIC GROWTH 160
Rustamov Sheroz Oblokulovich

AVTOTRANSPORT KORXONALARINING IQTISODIY KO'RSATKICHLARI TAHLILI VA ULARNI YAXSHILASHGA TA'SIR ETUVCHI OMILLAR 164
Laylo Akbarova, Komolov Adxam Dilshod o'g'li

MODELING THE DIFFUSION OF DIGITAL BANKING ADOPTION IN UZBEKISTAN: EVIDENCE FROM TBC BANK USING THE BASS DIFFUSION MODEL AND A HYBRID REGRESSION APPROACH 169
Feruza Nabieva

YASHIL IQTISODIYOT SHAROITIDA EKOLOGIK XARAJATLARNI BUXGALTERIYA HISOBIDA AKS ETTIRISH VA BAHOLASH 176
Rabbimov Elbek Abdulloyevich, G'afforov Ilhom Ilyosjonovich, Ergashev Olloyor Furqat o'g'li

O'ZBEKISTONNING YANGI BOZORLARGA CHIQISHIDA FAOL MARKETING VOSITALARIDAN FOYDALANISHNING INTEGRALLASHGAN MODELI 183
Baqoyev Sunnatillo Burxon o'g'li

O'ZBEKISTONDA TADBIRKORLIK FAOLIYATIGA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNI JORIY ETISHNING ILMIY-KONSEPTUAL ASOSLANISHI 188
Salaydinov Shodiyor Nizom o'g'li

TIJORAT BANKLARIDA KREDIT PORTFELI SIFATINI OSHIRISH VA KREDIT RISKINI BOSHQARISH MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH 194
Turg'unov Nodirbek Muminjanovich

SANOAT KORXONALARI TUZILMASINI TAKOMILLASHTIRISH MEXANIZMI 198
Jabborov Elbek Erkin o'g'li

SOLIQ STAVKALARINI TABAQALASHTIRISHNING TADBIRKORLIK FAOLIYATINI RIVOJLANISHGA TA'SIRI 202
Abduraimova Nigora Abdugapparovna

MINTAQALAR IQTISODIY RIVOJLANISHIDAGI TAFOVUTLARNI KAMAYTIRISHNI TA'MINLASHDAGI XORIJ MAMLAKATLAR TAJRIBASI 208
Egamov Temur Muzaffarovich

RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA SANOAT KORXONALARIDA INNOVATSION FAOLIYATNI MOLIYAVIY RAG'BATLANTIRISH IMKONIYATLARI 213
Baxriddinov Nodirbek Zamirdinovich

MINTAQA IQTISODIYOTINI BARQAROR RIVOJLANTIRISHDA XIZMATLAR SOHASINING O'RNI VA OBYEKTIV ZARURLIGI 217
Achilova Firuza Kurbanovna

INVESTITSIYALARNI JALB ETISH ORQALI MAXSUS IQTISODIY ZONALARNING SAMARADORLIGINI OSHIRISH 222
Ergashev Olim

KICHIK BIZNES INNOVATSION FAOLIYATINING RIVOJLANISHIDAGI ASOSIY TENDENSIYALAR 227
Amirov Zubaydulla Toir o'g'li

KICHIK BIZNESNI RIVOJLANTIRISHDA YOSHLAR TADBIRKORLIGINING O'RNI VA AHAMIYATI 233
Isakjanova Saboxat Muhamedovna

KORPORATIV BOSHQARUV TIZIMIDA AKSIYADORLAR HUQUQLARINI HIMOYA QILISH MEXANIZMLARINI XALQARO STANDARTLAR ASOSIDA TAKOMILLASHTIRISH 238
Xakimov Uchkun Xamitovich

RAQAMLI TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA MILLIY MAKROIQTISODIY SIYOSATNI TAKOMILLASHTIRISH YO'NALISHLARI 242
Mardanova Ra'no Isakovna

XUSUSIY VA DAVLAT SHIFOXONALARI UCHUN RAQAMLI MARKETING STRATEGIYALARINI QIYOSIY TAHLIL 246
Yakubov Temur G'anibekovich

RAQAMLI SOG'LIQNI SAQLASH TIZIMIDA RESURS SAMARADORLIGI VA IQTISODIY NATIJADORLIK MODELI 250
Ziyodullayev Qahramon

"MILLIY TURIZM SITUATSION-MONITORING MARKAZI" VA "YASHIL TUROPERATORLAR" FAOLIYATINI SHAKLLANTIRISH ISTIQBOLLARI 254
Toshev Akmal Salimovich

RISK-MENEJMENT VA MOLIYAVIY BARQARORLIK O'ZARO BOG'LIQLIGINING KONSEPTUAL MODELINI SHAKLLANTIRISH TAMOYILLARI 261
Madaminov Bekzod Allayarovich

O'ZBEKISTONDA YASHIRIN IQTISODIYOT: BAHOLASH METODOLOGIYASI, DINAMIKASI VA QISQARTIRISH ISTIQBOLLARI (1996 – 2026-YILLAR TAHLILI) 266
Djumanova Rano Fayzullayevna

OLIY TA'LIM SIFATINI BAHOLASHDA MAJMUALI DIAGNOSTIK MODELNING AMAL QILISH XUSUSIYATLARI 272
Xo'jaxanov Ma'rufxon Xamidxonovich

TIJORAT BANKLARI FAOLIYATINI TAKOMILLASHTIRISHNING XORIJ TAJRIBASI 278
Vafiyev Raxim Xalimjonovich

INVESTITSIYA LOYIHALARINI KREDITLASH AMALIYOTINI TAKOMILLASHTIRISH YO'LLARI 282
Nigora Nurmatova

BANK SEKTORINING INVESTITSIYA OQIMLARINI BOSHQARISHDAGI STRATEGIK O'RNI 287
Abdumavlonov Abdumutal Abdumajid o'g'li

O'ZBEKISTON KORXONALARIDA UZOQ MUDDATLI MOLIYAVIY INVESTITSIYALAR HISOBINI TAKOMILLASHTIRISH 291
Allabergenova Nilufar Shermetovna

O'ZBEKISTON BANK TIZIMIDA TA'MINOTLI YIRIK KREDITLAR ASOSIDA QIMMATLI QOG'OZLAR CHIQARISH ORQALI RESURS BAZASINI KENGAYTIRISH MEXANIZMLARI 298
Ahmedov Akbarali Sultonmurodovich

"MINTAQA SANOATI SALOHIYATIDAN FOYDALANISH SAMARADORLIGINI OSHIRISH MEXANIZMLARI" 306
Abdinazarov Xusan Shaymanovich

BUDJET TASHKILOTLARI FAOLIYATIDA MAJBURIYATLAR: MAZMUNI, TURLARI VA TARKIBI 309
Jabbarova Charos Aminovna

ATROF-MUHIT VA EKOLOGIK IQTISODIYOT: TURIZM XIZMATLARI BOZORIDA RESURSLARDAN OQILONA FOYDALANISH VA UNING RAQOBATBARDOSHLIGINI TA'MINLASH 316
Alikulov Samar Abdirashidovich

O'ZBEKISTON TURIZM INDUSTRIYASI RIVOJLANISHIDA FORSAYT TEXNOLOGIYALARINI QO'LLASH 322
Turdibekov Xasan Ibragimovich

АНАЛИЗ ДЕБИТОРСКОЙ И КРЕДИТОРСКОЙ ЗАДОЛЖЕННОСТИ ХОЗЯЙСТВУЮЩЕГО СУБЪЕКТА 329
Камолова Феруза Кахрамоновна

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

TASHQI QARZNING IQTISODIY XAVFSIZLIKKA TA'SIRI: QARZ BARQARORLIGINI BAHOLASH MODELLARI ASOSIDA O'ZBEKISTON MISOLIDA TAHLIL 333
Olloyorova Kumushoy Ahmad qizi, Tashmuxamedova Yayra Atxamovna

XO'JALIK YURITUVCHI SUBYEKTLARNING MOLIYAVIY BARQARORLIGINI TA'MINLASHDA SOLIQLARNI TARTIBGA SOLISHNING TAHLILI 339
Kudiyarov Kishibay Ramatullaevich

KORXONALAR FAOLIYATINING IQTISODIY BARQARORLIGINI TA'MINLASHNING XORIJ TAJRIBASI 343
Iminova Nargizaxon Akramovna

SUG'URTA KOMPANIYALARINING TO'LOVGA QOBILIYATLILIGINI BOSHQARISHDA RISKLAR VA RISK-MENEJMENTNING O'RNI 350
Xalikulova Shirin Utkir qizi

BUDJET TASHKILOTLARIDA BUXGALTERIYA HISOBI VA HISOBOTINI XALQARO STANDARTLAR ASOSIDA TAKOMILLASHTIRISHDAGI MUAMMOLAR VA KAMCHILIKLAR 354
Xolmirzayev Ulug'bek Abdulazizovich, Xasanboyeva Muyassar Ubaydullayevna

XUSUSIY KORXONALARDA KADRLAR MENEJMENTI SAMARADORLIGINI OSHIRISH 358
Alimova Dildora Damirovna

BANK TRANSFORMATSIYASI TUSHUNCHASI VA UNING MENEJMENTDAGI O'RNI 363
Rajabov Oybek Panjievich

O'ZBEKISTON OZIQ-OVQAT SANOATIDA ISHLAB CHIQARISH SAMARADORLIGINING HOZIRGI HOLATI VA RIVOJLANISH TENDENSIYALARI 367
Eshtemirova Anora Norboy qizi

BOZOR KONYUNKTURASIGA MOS PIYOZ YETISHTIRISH SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO'NALISHLARI 371
Sadikova Shohida Obidqul qizi

HUDUDLARDA MAISHIY XIZMATLAR SOHASINI KLASTERLASH VA RESURS SAMARADORLIGIGA TA'SIR ETUVCHI OMILLAR TAHLILI 375
Normurodova Zebo Eshmaxmatovna

XUSUSIY VA KORPORATIV TUZILMALARDA AUDITORLIK TEKSHIRUVI HAMDA AUDITORLIK XULOSASINI SHAKLLANTIRISH AMALIYOTI 380
Xolmirzayev Ulug'bek Abdulazizovich, Ubaydullayev Toxirjon Abdullajanovich

YIRIK VA KICHIK BIZNES O'RTASIDA KOOPERATSIYA MUNOSABATLARINI RIVOJLANTIRISH YO'NALISHLARI 385
Nasirova Kamola Alimovna

MOLIYAVIY HISOBOTLARNING QAROR QABUL QILISH JARAYONIDAGI IQTISODIY ROLI 394
Xolmirzayev Ulug'bek Abdulazizovich, Yahyayeva Ra'no Raximovna

DIRECTIONS FOR IMPROVING INVESTMENT POLICY IN THE CONDITIONS OF DIGITAL ECONOMY (EXPERIENCE OF UZBEKISTAN) 400
Khatamov Nurbek Achildiyevich, Sharifi Abdul Fatah

DAVLATNING FISKAL VA MONETAR SIYOSATI UYG'UNLIGINING IQTISODIY XAVFSIZLIKKA TA'SIRINI BAHOLASH 405
Uralov Shavkat Maxramovich

SUN'IY INTELLEKT ASOSIDA BIZNES JARAYONLARINI AVTOMATLASHTIRISHNING IQTISODIY SAMARADORLIGI 410
Yusubov Muzaffar Alimbayevich

BANKLARDA RAQAMLASHTIRISH JARAYONINING MIJOZLAR QONIQISH DARAJASIGA TA'SIRI 414
Ro'ziboyev Shuxrat Komilovich

BOJ-TARIF SIYOSATI METODOLOGIYASINI TAKOMILLASHTIRISHNING ILMIY-AMALIY YO'NALISHLAR 418
Pardayev Ilhomjon G'ulom o'g'li

OLIY TA'LIM MUASSASALARIDA MOLIYAVIY BOSHQARUVNI TAKOMILLASHTIRISHDA BOSHQARUV KADRLARINING KOMPETENSIYASI 424
Mahsutaliyev Abdusalom Hasanovich

ZIYORAT TURIZMIDA DESTINATSIYA VA GEOAXBOROT TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH 433
Qosimov Jahongir Ro'ziboyevich, Suyunova Nilufar

YEVROPA DAVLATLARIDAGI KORXONALARDA MOLIYAVIY REJALASHTIRISH AMALIYOTINING TAHLILI VA ULARDAN O'ZBEKISTON MOLIYA TIZIMIDA QO'LLASH MASALALARI 440
Pardayev Jamshid Muzaffarovich

TASHKILOTNING RAQAMLI TRANSFORMATSIYA LOYIHALARINI BOSHQARISH 446
Xasanov Odilxon Kaxxorovich

O'ZBEKISTON TURIZM SANOATINING XALQARO RAQOBATBARDOSHLIGINI OSHIRISHDA STRATEGIK MARKETING TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH 450
Kobilova Shozoda Timurovna, Isxakova Sarvar Ayubovna

THE ROLE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN LABOR THEORY: EVOLUTION, CHALLENGES AND FUTURE PROSPECTS 456
Tukhliyev Bakhodir Adinaevich

ОСОБЕННОСТИ ПРОЦЕССА ПЕРВОГО ПРИМЕНЕНИЯ МЕЖДУНАРОДНЫХ СТАНДАРТОВ ФИНАНСОВОЙ ОТЧЕТНОСТИ В СИСТЕМЕ УЧЕТА И ОТЧЕТНОСТИ РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН 460
Астанов Зафар Муродуллаевич

TA'LIM MUASSASALARIDA O'QITISH SIFATINI OSHIRISHDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR PLATFORMALARINI YARATISH VA ULARDAN FOYDALANISH IMKONIYATLARI 466
To'xtamisheva Dilrabo Shermonovna

KICHIK VA O'RTA BIZNESNI YASHIL IQTISODIYOT TAMOYILLARI ASOSIDA RIVOJLANTIRISHNING INNOVATSION MEXANIZMLARI 472
Norboyev Sarvar Azodovich

MINTAQAVIY RIVOJLANISHDA INVESTITSIYALARDAN SAMARALI FOYDALANISHNING USTUVOR YO'NALISHLARI 476
Xatamova Manzura Ochildiyevna, Safarov Botir Isaq o'g'li

MAXSUS IQTISODIY ZONALARDA SOLIQ MA'MURIYATCHILIGINI TAKOMILLASHTIRISHNING METODOLOGIK YONDASHUVLARI 482
To'rayeva Nafisa Odiljonovna

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA RAQAMLI TO'LOV TIZIMLARINI RIVOJLANTIRISHNING PUL MUOMALASI BARQARORLIGIGA TA'SIRINI TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI 487
Xazratkulov O'ktamjon Xikmatullayevich

O'ZBEKISTONDA TAKSI XIZMATLARI BOZORIDA INSTITUSIONAL ISLOHOTLARNING IQTISODIY AHAMIYATI 491
Jaloliddinov Anvar Jaloliddin o'g'li

EKOLOGIK TANGLIK SHAROITIDA QISHLOQ XO'JALIGIDA YERLARDAN FOYDALANISHNING IQTISODIY SAMARADORLIGINI OSHIRISH 497
Kudiyarov Aybek Alisherovich

BANK LIKVIDLIGINI BOSHQARISHDA ZAMONAVIY METODOLOGIK YONDASHUVLAR 502
Sulaymanov Samandarboy Adhambek o'g'li

IQTISODIY FAOLIYAT TURLARI BO'YICHA SANOAT ISHLAB CHIQARISH TARKIBIY O'ZGARISHLARNI BAHOLASH 509
Almardanova Farzona Tulkin qizi, Kasimov Azamat Abdukarimovich

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

IQTISODIY FAOLIYAT TURLARI BO'YICHA SANOAT ISHLAB CHIQARISH TARKIBIY O'ZGARISHLARNI BAHOLASH

Almardanova Farzona Tulkin qizi
Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti magistranti

Ilmiy rahbar:
Kasimov Azamat Abdukarimovich
Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
“Yashil” iqtisodiyot kafedrasi dotsenti, DSc

Annotatsiya. Maqolada sanoat ishlab chiqarishidagi tarkibiy o‘zgarishlar iqtisodiy faoliyat turlari kesimida tahlil qilindi. Baholash jarayonida tarkibiy siljishlar darajasini aniqlash uchun Ryabtsev indeksidan foydalanildi. Tadqiqot natijalari sanoat ishlab chiqarish hajmi o‘sib borayotganini ko‘rsatsa-da, tarmoqlar tarkibida sezilarli o‘zgarishlar kuzatilmaganini aniqladi. Bu holat sanoat siyosatini takomillashtirish, yuqori qo‘shimcha qiymatga ega tarmoqlarni rivojlantirish hamda sanoatning tarkibiy modernizatsiyasini jadallashtirish zarurligini ko‘rsatadi.

Kalit so‘zlar: sanoat tarmoqlari, tarkibiy o‘zgarishlar, Ryabtsev indeksi, sanoat tuzilmasi, iqtisodiy tahlil, sanoat siyosati, tarkibiy siljishlar, iqtisodiy taraqqiyot.

Abstract. The article analyzes structural changes in industrial production by types of economic activity. The Ryabtsev index was applied as a methodological tool to assess the degree of structural shifts. The findings demonstrate that although industrial output has been steadily increasing, no significant transformations have occurred in the sectoral composition of industry. This indicates the need to improve industrial policy, promote high value-added industries, and accelerate structural modernization to ensure sustainable economic growth.

Key words: industrial sectors, structural changes, Ryabtsev index, industrial structure, economic analysis, industrial policy, structural shifts, economic development.

Аннотация. В статье проведён анализ структурных изменений в промышленном производстве по видам экономической деятельности. В качестве методического инструмента оценки степени структурных сдвигов использован индекс Рябцева. Результаты исследования показали, что несмотря на устойчивый рост объёмов промышленного производства, существенных трансформаций в отраслевой структуре не наблюдается. Данный факт свидетельствует о необходимости совершенствования промышленной политики, стимулирования развития отраслей с высокой добавленной стоимостью и активизации процессов структурной модернизации экономики.

Ключевые слова: отрасли промышленности, структурные изменения, индекс Рябцева, структура промышленности, экономический анализ, промышленная политика, структурные сдвиги, экономическое развитие.

KIRISH

Bugungi globallashuv jarayonlari sharoitida sanoat korxonalarini samarali boshqarishni ta’minlash, ularning iqtisodiy imkoniyatlarini kompleks baholash hamda kelgusidagi rivojlanish yo‘nalishlarini ilmiy yondashuv asosida oldindan belgilash dolzarb masalaga aylanmoqda. Xalqaro amaliyot shuni ko‘rsatadiki, ishlab chiqarish samaradorligini oshirish, raqobat ustunliklarini mustahkamlash va barqaror iqtisodiy o‘sishga erishishda sanoat tarmoqlarida ro‘y berayotgan tarkibiy siljishlarni chuqur va tizimli tahlil qilish muhim ahamiyat kasb etadi.

Shu bilan birga, buxgalteriya hisobi va moliyaviy hisobot tizimining takomillashuvi sanoat korxonalarining innovatsion rivojlanishini ta’minlash, ishlab chiqarish jarayonlarini optimallashtirish va boshqaruv qarorlarini yanada asosli qabul qilish imkonini bermoqda. Natijada korxonalarning iqtisodiy salohiyatini baholashda kompleks va tizimli yondashuvlardan foydalanish dolzarb masalaga aylanmoqda.

Rivojlangan mamlakatlar tajribasi shuni ko'rsatadiki, ularning yalpi ichki mahsulotida sanoat tarmoqlari muhim ulushni egallaydi, xizmatlar sohasi esa iqtisodiy o'sishning asosiy drayverlaridan biri hisoblanadi. Mazkur holat sanoat ishlab chiqarishida tarkibiy siljishlarni muntazam baholab borish va ularning iqtisodiy rivojlanishga ta'sirini aniqlash zarurligini ko'rsatadi.

O'zbekistonda sanoat tarmoqlarini modernizatsiya qilish, tarkibiy o'zgarishlarni jadallashtirish va ishlab chiqarish samaradorligini oshirish masalalari davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi[1]. Xususan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qabul qilingan normativ-huquqiy hujjatlarida sanoat ishlab chiqarishini tarkibiy jihatdan takomillashtirish, yuqori qo'shimcha qiymat hosil qiluvchi tarmoqlarni rivojlantirish hamda milliy iqtisodiyotda sanoat sektorining ulushini kengaytirishga qaratilgan ustuvor vazifalar aniq belgilab qo'yilgan.

Shuningdek, "2017–2021-yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasi"da sanoat tarmoqlarini diversifikatsiyalash, ishlab chiqarish tuzilmasini yanada samarali shakllantirish hamda tashqi bozorlarga yo'naltirilgan raqobatbardosh mahsulotlar ulushini oshirish muhim strategik vazifa sifatida e'tirof etilgan[2]. Ushbu hujjatda tarkibiy o'zgarishlar iqtisodiy o'sishni ta'minlovchi asosiy omillardan biri sifatida e'tirof etiladi.

Shuningdek, "2022–2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi"da sanoatni modernizatsiya qilish, texnologik yangilanishlarni jadallashtirish hamda sanoat ishlab chiqarishining sifat ko'rsatkichlarini oshirish ustuvor yo'nalish sifatida belgilangan[3]. Mazkur strategik hujjatda barqaror iqtisodiy o'sishga erishishda sanoat tarmoqlarida tarkibiy o'zgarishlarni chuqurlashtirish hamda innovatsion yo'nalishdagi ishlab chiqarishni keng ko'lamda rivojlantirish muhim omil sifatida alohida ta'kidlab o'tilgan.

Shu bilan birga, Prezidentning farmon va qarorlarida sanoat siyosatini amalga oshirish jarayonida statistik hamda iqtisodiy tahlil usullaridan samarali foydalanish, xususan, tarkibiy siljishlarni baholovchi ko'rsatkichlarni joriy etish orqali sanoat rivojlanishini ilmiy asosda boshqarish zarurligi qayd etilgan[4]. Shu jihatdan, sanoat ishlab chiqarishidagi tarkibiy siljishlarni Ryabtsev indeksi kabi ko'rsatkichlar yordamida tahlil qilish amaliy va ilmiy ahamiyatga ega hisoblanadi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR TAHLILI

Sanoat ishlab chiqarishida tarkibiy o'zgarishlar masalasi iqtisodiy adabiyotlarda keng yoritilgan bo'lsa-da, mazkur yo'nalishda olib borilgan tadqiqotlarda ayrim metodologik va amaliy jihatlar yetarli darajada ochib berilmaganini kuzatish mumkin. Ko'pchilik olimlar tarkibiy siljishlarni umumiy iqtisodiy o'sish bilan bog'lab tahlil qilgan bo'lib, sanoat tarmoqlari kesimidagi ichki tuzilma o'zgarishlariga kamroq e'tibor qaratilgan[5].

L.S. Kazinets tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda tarkibiy o'zgarishlar iqtisodiy rivojlanish sur'atlarini belgilovchi muhim omil sifatida talqin qilinadi[6]. Kuznets yondashuvi nazariy jihatdan asoslangan bo'lsa-da, amaliy tahlilda aniq statistik ko'rsatkichlar hamda zamonaviy indeks usullaridan foydalanish masalasi yetarli darajada yoritilmagan. Fikrimizcha, hozirgi sharoitda tarkibiy o'zgarishlarni baholashda klassik nazariy yondashuvlarni zamonaviy statistik metodlar bilan uyg'unlashtirish zarur.

E.V. Zarova va G.A. Chudilin tomonidan taklif etilgan yondashuvlarda tarkibiy siljishlarni baholashda indeks usullarining afzalliklari ko'rsatib berilgan[7]. Ushbu yondashuv sanoat tarmoqlaridagi o'zgarishlarni miqdoriy jihatdan aniqlash imkonini beradi. Biroq mualliflar tadqiqotlarida indeks natijalarining iqtisodiy mazmunini chuqur talqin qilish masalasi cheklangan darajada yoritilgan. Muallif fikriga ko'ra, indeks qiymatlari faqat matematik natija sifatida emas, balki sanoat siyosati samaradorligini baholovchi muhim indikator sifatida tahlil qilinishi lozim.

So'nggi yillarda chop etilgan ilmiy maqolalarda tarkibiy o'zgarishlar barqaror rivojlanish va innovatsion iqtisodiyot bilan uzviy bog'liqlikda tahlil qilinmoqda[8]. Ushbu tadqiqotlar sanoat tarkibining barqarorligi hamda modernizatsiya jarayonlari o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni asoslab beradi. Shu bilan birga, olib borilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, mazkur ishlarda rivojlanayotgan mamlakatlar, xususan O'zbekiston sanoatining o'ziga xos xususiyatlari yetarli darajada inobatga olinmagan.

V.M. Ryabtsev tomonidan ishlab chiqilgan indeks sanoat va hududiy iqtisodiyotda tarkibiy o'zgarishlarni baholashda keng qo'llanilmoqda[9]. Ushbu indeksning afzalligi uning sodda hisoblanishi va natijalarning aniq talqin

1 O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. Sanoatni rivojlantirishga oid normativ-huquqiy hujjatlar. – https://lex.uz
2 O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. PF-4947-son Farmon, 2017-yil 7-fevral. – https://lex.uz
3 O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. PF-60-son Farmon, 2022-yil 28-yanvar. – https://lex.uz
4 O'zbekiston Respublikasi Prezidentining sanoat siyosatiga oid farmon va qarorlari. – https://lex.uz
5 Kazinets L.S. Темпы роста и структурные сдвиги в экономике. – M.: Экономика, 1981.
6 Kazinets L.S. Темпы роста и структурные сдвиги в экономике. – M.: Экономика, 1981.
7 Zarova E.V., Chudilin G.A. Региональная статистика. – M.: Финансы и статистика, 2006
8 Sever i rynok: formirovanie ekonomicheskogo poryadka. – 2023. – №1.
9 Ryabtsev V.M. Statisticheskaya otsenka strukturnykh sdvigov. – M., 1998.

etilishidadir. Muallifning fikricha, Ryabtsev indeksi O‘zbekiston sanoat ishlab chiqarishida tarkibiy siljishlarni baholash uchun maqbul metodik vositalardan biri bo‘lib, u sanoat tarkibining barqarorligi va o‘zgarishlar darajasini aniqlik bilan ko‘rsatib beradi.

Umumlashtirib aytganda, o‘rganilgan adabiyotlar tahlili sanoat ishlab chiqarishida tarkibiy siljishlarni baholashga oid mavjud ilmiy yondashuvlar muhim nazariy-metodologik poydevor shakllantirganini ko‘rsatadi. Biroq muallif nuqtayi nazariga ko‘ra, ushbu yondashuvlarni milliy statistika ma’lumotlari va zamonaviy indeks usullari bilan boyitish orqali sanoat siyosatini yanada samarali tahlil qilish imkoniyati mavjud. Shu sababli mazkur tadqiqotda Ryabtsev indeksidan foydalanish ilmiy va amaliy jihatdan asoslangan deb hisoblanadi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqotda sanoat ishlab chiqarishining tarkibiy o‘zgarishlarini baholash uchun Ryabtsev indeksidan foydalanildi. Mazkur indeks sanoat tarmoqlarining bazaviy va joriy davrlardagi ulushlarini o‘zaro solishtirish orqali tarkibiy siljishlar darajasini aniqlash imkonini beradi. Tahlilda 2010, 2015, 2020 va 2024-yillar bo‘yicha sanoat mahsulotlari ishlab chiqarish ko‘rsatkichlari asos qilib olindi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Sanoat ishlab chiqarishida yuz berayotgan tarkibiy o‘zgarishlarning samaradorligini baholash muhim ilmiy va amaliy ahamiyat kasb etadi. Chunki tarkibiy siljishlar iqtisodiyotning barqaror rivojlanishini ta’minlashda asosiy omillardan biri sifatida namoyon bo‘ladi. Barqaror rivojlanish indeksi hamda tarkibiy o‘zgarishlar indekslari yordamida iqtisodiy jarayonlarga ta’sir etuvchi omillarda yuz berayotgan strukturaviy o‘zgarishlarni aniqlash imkoniyati mavjud.

Tarkibiy o‘zgarishlarni miqdoriy jihatdan baholash jarayonida tarkibiy farqlarning chiziqli koeffitsiyenti, Kazinets indeksi, Gatayev indeksi, Salai indeksi va Ryabtsev indeksi kabi turli metodlardan foydalaniladi. Mazkur indekslar tarkibiy siljishlarni tahlil qilishda keng qo‘llanilib, ularning asosiy xususiyatlari 1-jadvalda keltirilgan.

1-jadval. Tarkibiy o‘zgarishlarning baholash ko‘rsatkichlari

№	Ko‘rsatkich nomi	Formula	Izoh
1.	Ryabtsev indeksi	$I_{Ryabtsev} = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}(d_{i1} - d_{i0})^2}{\sum_{i=1}(d_{i1} + d_{i0})^2}}$	$d_{i1,}d_{i0}$-joriy (1) va asosiy (0) davrlardagi i-chi struktura elementining solishtirma og‘irliklari.
2.	Salai indeksi	$I_{salai} = \sqrt{\frac{\sum \left(\frac{d_{i1} - d_{i0}}{d_{i1} + d_{i0}}\right)^2}{n}}$	$d_{i1,}d_{i0}$-joriy (1) va asosiy (0) davrlardagi i-chi struktura elementining solishtirma og‘irliklari; n-struktura elementlarining soni.
3.	Gatayev indekai	$I_{Gatayev} = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}(d_{i1} - d_{i0})^2}{\sum_{i=1} d_{i1}^2 + \sum_{i=1} d_{i0}^2}}$	$d_{i1,}d_{i0}$-joriy (1) va asosiy (0) davrlardagi i-chi struktura elementining solishtirma og‘irliklari.
4.	Kazinets indeksi	$I_{Kazinets} = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}(d_{i1} - d_{i0})^2}{n}}$	$d_{i1,}d_{i0}$-joriy (1) va asosiy (0) davrlardagi i-chi struktura elementining solishtirma og‘irliklari; n-struktura elementlarining soni.

Tarkibiy siljishlarni baholash usullari orasidan Ryabtsev indeksini tanlash sanoat ishlab chiqarish samaradorligiga bevosita ta'sir etuvchi asosiy indikatorlarning tarkibiy o'zgarishlar darajasini aniqlash imkonini beradi. Mazkur maqsadda O'zbekiston Respublikasida iqtisodiy faoliyat turlari kesimida sanoat mahsulotlari ishlab chiqarish hajmlariga oid rasmiy statistik ma'lumotlardan foydalanilib, 2010–2024-yillar oralig'ida yuz bergan tarkibiy o'zgarishlar tahlil qilinadi (2-jadval).

2-jadval. O'zbekiston Respublikasi iqtisodiy faoliyat turlari bo'yicha sanoat mahsulotlarini ishlab chiqarish ko'rsatkichlari ,mlrd.so'm

Klassifikator	2010	2015	2020	2024
Sanoat mahsuloti	38119	97598,2	368740,2	880198,5
Tog'-kon sanoati va ochiq konlarni ishlash	5103,1	9466,6	33106,9	70248,2
Elektr, gaz, bug' bilan ta'minlash va havoni konditsiyalash	4084,1	8993,3	27375,3	59934,3
Suv bilan ta'minlash; kanalizatsiya tizimi, chiqindilarni yig'ish va utilizatsiya qilish	189	645,8	2329,3	4921,5
Ichimliklar ishlab chiqarish	922,4	2538,1	7417,6	24118,1
To'qimachilik mahsulotlari ishlab chiqarish	4845,5	13241,7	36713,9	89489
Kiyim ishlab chiqarish	575,8	1585,3	10402,4	31906,8
Yog'och va po'kak buyumlar (mebeldan tashqari), pohol va to'qish uchun materiallardan buyumlar ishlab chiqarish	70,6	745,3	1563,8	3360,9
Koks va neftni qayta ishlash mahsulotlari ishlab chiqarish	1785,3	3102,6	11003,3	30757,1
Boshqa nometall mineral mahsulotlar ishlab chiqarish	1640,6	4889,5	16287,7	42129,5
Metallurgiya sanoati	3688,6	8493	79445,1	171299,9
Mashina va uskunalardan tashqari tayyor metall buyumlar ishlab chiqarish	565,7	1936,8	7063,3	17319,7
Mebel ishlab chiqarish	164,1	614,8	2097,3	7904,7
Mashina va uskunalarni ta'mirlash va o'rnatish	502,6	1065,6	1379,4	6054,8
Boshqa sanoat tarmog'i	42724,4	118771,7	438483,5	1065849

2-jadvalda sanoat mahsulotlarini ishlab chiqarish hajmining iqtisodiy faoliyat turlari bo'yicha turli yillardagi ko'rsatkichlari keltirilgan. Ushbu ma'lumotlar asosida sanoat ishlab chiqarishida yuz berayotgan tarkibiy siljishlarni miqdoriy baholash maqsadida Ryabtsev indeksidan foydalanildi.

$$I_{Ryabtsev} = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}(d_{i1}-d_{i0})^2}{\sum_{i=1}(d_{i1}+d_{i0})^2}} \quad (1)$$

bu yerda, d_{i1}- 2024-yildagi sanoat mahsulotlarini ishlab chiqarish ko'rsatkichlari; d_{i0}- 2010-2015-2020-yillardagi sanoat mahsulotlarini ishlab chiqarish ko'rsatkichlari;

Quyidagi formula yordamida natijalarga ega bo'lamiz (3-jadval).

3-jadval. Ryabtsev indeksi bo'yicha hisob-kitob natijalari

Formula	2010-2024 Qiymatlari	2015-2024 Qiymatlari	2020-2024 Qiymatlari
$\sum_{i=1}(d_{i1}-d_{i0})^2$	0,0235	0,0141	0,0012
$\sum_{i=1}(d_{i1}+d_{i0})^2$	5,6728	6,1092	6,0391
$I_{Ryabtsev} = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}(d_{i1}-d_{i0})^2}{\sum_{i=1}(d_{i1}+d_{i0})^2}}$	0,0643	0,0480	0,0142

Tarkibiy siljishlarni baholash maqsadida Ryabtsev indeksi uchun maxsus baholash shkalasi ishlab chiqilgan bo'lib, u 4-jadvalda keltirilgan. Mazkur indeks $0 \le IR \le 1$ oralig'ida qiymatlarni qabul qiladi va uning 1 ga yaqinlashishi sanoat tarkibida yuz berayotgan o'zgarishlarning yuqori darajada ekanligini ifodalaydi. Aksincha, indeks qiymatining 0 ga yaqinlashuvi tarkibiy o'zgarishlarning past darajada yoki deyarli kuzatilmaganini anglatadi (4-jadval).

4-jadval. Ryabtsev indeksining baholash shkalasi

Koeffisient qiymatlarining intervali	Tuzilmaviy o'zgarishlar me'yorining tavsifi
0- 0,030 gacha	O'xshash tuzilma
0,031-0,070	Juda past darajadagi tafovut
0,071-0,150	Past darajadagi tafovut
0,151-0,300	Ahamoyatli darajadagi tafovut
0,301-0,500	Sezilarli darajadagi tafovut
0,501-0,700	Juda sezilarli darajadagi tafovut
0,701-0,900	Teskari tuzilma
0,901 va undan yuqori	To'la teskari tuzilma

4-jadvaldagi natijalarni tahlil qiladigan bo'lsak, sanoat ishlab chiqarishida tarkibiy o'zgarishlarni baholashda olingan Ryabtsev indeksi natijalari sanoat tarmoqlarida uzoq muddat davomida nisbatan barqaror tarkibiy tuzilma saqlanib qolganini ko'rsatadi. Hisob-kitoblarga ko'ra, 2010–2024-yillar oralig'ida indeks qiymatining 0,0643 darajasida shakllanishi sanoat ishlab chiqarish tarkibida faqat past darajadagi tarkibiy siljishlar yuz berganidan dalolat beradi.

Mazkur natija shuni anglatadiki, sanoat mahsulotlari hajmi sezilarli darajada oshgan bo'lsa-da, ishlab chiqarishning tarmoqlar kesimidagi ulushlari tubdan o'zgarmagan. Ya'ni o'sish asosan mavjud tarmoqlarning kengayishi hisobiga amalga oshgan bo'lib, yangi ustuvor sanoat yo'nalishlarining keskin shakllanishi kuzatilmagan.

2016–2024-yillar bo'yicha hisoblangan 0,0480 qiymatli Ryabtsev indeksi esa sanoat tarkibining yanada barqarorlashganini ko'rsatadi. Ushbu davrda sanoat rivojlanishi ko'proq intensiv emas, balki ekstensiv xarakterga ega bo'lgan. Bu holat sanoat siyosatida diversifikatsiya jarayonlari sust kechganini va ishlab chiqarish strukturasida mavjud tarmoqlar ustunligining saqlanib qolganini anglatadi.

2022–2024-yillarda indeksning 0,0142 darajaga tushishi esa sanoat tarkibida deyarli hech qanday sezilarli o'zgarishlar bo'lmaganini ko'rsatadi. Ryabtsev indeksining baholash shkalasiga muvofiq, ushbu ko'rsatkich "o'xshash tuzilma" intervaliga to'liq mos keladi. Demak, so'nggi yillarda sanoat ishlab chiqarishining tarmoq tuzilmasi deyarli o'zgarmagan.

Ushbu holatni ikki xil talqin qilish mumkin. Bir tomondan, bu sanoat tarmoqlarining barqaror faoliyat yuritayotganidan va mavjud ishlab chiqarish zanjirlarining mustahkamligidan dalolat beradi. Ikkinchi tomondan esa, sanoatni modernizatsiya qilish, yuqori qo'shimcha qiymatga ega mahsulotlar ulushini oshirish hamda texnologik yangilanishlarni jadallashtirish zarurati mavjudligini ko'rsatadi.

Umuman olganda, Ryabtsev indeksi asosida olingan natijalar O'zbekiston sanoat ishlab chiqarishida miqdoriy o'sish ustun, sifat jihatidan tarkibiy yangilanish esa cheklanganligini tasdiqlaydi. Kelgusida sanoat ishlab chiqarishining samaradorligini yuksaltirish maqsadida tarkibiy transformatsiya jarayonlarini chuqurlashtirish, sanoat tarmoqlari o'rtasida resurslardan foydalanishni yanada oqilona qayta taqsimlash hamda innovatsion yo'nalishdagi ishlab chiqarishni jadal rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etadi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Ushbu maqola O'zbekiston sanoat ishlab chiqarishining tarkibiy o'zgarishlarini baholashga bag'ishlanib, Ryabtsev indeksi asosida 2010–2024-yillar oralig'idagi empirik tahlil natijalarini umumlashtiradi. Olingan natijalar sanoat mahsulotlari ishlab chiqarish hajmi sezilarli darajada oshganini ko'rsatsa-da, uning tarmoq tarkibida tub strukturaviy o'zgarishlar kuzatilmaganini tasdiqlaydi.

Ryabtsev indeksi qiymatlarining past darajada shakllanishi sanoat rivojlanishining asosan miqdoriy o'sish hisobiga amalga oshayotganini, sifat jihatidan tarkibiy yangilanish esa cheklanganligini ko'rsatadi. So'nggi yillarda sanoat ishlab chiqarishining nisbatan barqaror tarkibda saqlanib qolishi amaldagi tarmoqlarning ustuvor mavqeini ifodalaydi. Biroq bunday holat uzoq muddatli istiqbolda raqobatbardoshlikni mustahkamlash hamda innovatsion taraqqiyotni ta'minlash uchun yetarli asos bo'la olmaydi.

Shu munosabat bilan sanoat siyosatini takomillashtirish jarayonida tarkibiy o'zgarishlarni baholash ko'rsatkichlaridan muntazam foydalanish, yuqori qo'shimcha qiymatga ega tarmoqlarni rivojlantirish hamda innovatsion faoliyatni rag'batlantirish maqsadga muvofiqdir. Sanoatni strategik rejalashtirish jarayonlarida ekonometrik usullar bilan bir qatorda tarkibiy indekslardan kompleks foydalanish sanoat samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Umuman olganda, tadqiqot natijalari sanoat ishlab chiqarishida barqaror o'sish mavjudligini tasdiqlagan holda, tarkibiy transformatsiyani jadallashtirish zarurligini ilmiy jihatdan asoslab beradi. Mazkur xulosalar mamlakat sanoat siyosatini ishlab chiqishda hamda ilmiy tadqiqotlarda amaliy ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. Sanoatni rivojlantirishga oid normativ-huquqiy hujjatlar. – Toshkent. – URL: https://lex.uz
2. O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi. Rasmiy statistik ma'lumotlar. – Toshkent. – URL: https://stat.uz
3. Север и рынок: формирование экономического порядка. – 2023. – № 1. – С. 108–119. (Sever i rynok: formirovanie ekonomicheskogo poryadka [The North and the Market: Forming the Economic Order], 2023, no. 1, pp. 108–119.)
4. Зарова Е.В., Чудилин Г.А. Региональная статистика: учебник. – М.: Финансы и статистика, 2006. – 624 с.
5. Казинец Л.С. Темпы роста и структурные сдвиги в экономике (Показатели планирования и анализа). – М.: Экономика, 1981. – 184 с.
6. Рябцев В.М. Статистическая оценка структурных сдвигов. – М., 1998.

YASHIL
IQTISODIYOT&TARAQQIYOT
Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov
Musahhih: Zokir ALIBEKOV
Sahifalovchi va dizayner: Oloviddin Sobir o‘g‘li

2026. № 2

© Materiallar ko‘chirib bosilganda ““Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali manba sifatida ko‘rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma’sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga
maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.
Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.
El.Pochta: sq143235@gmail.com
Bot: @iqtisodiyot_77
Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo‘lishingiz mumkin. Obuna bo‘lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to‘lov haqidagi ma’lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo‘natishingizni so‘raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo‘natamiz.

““Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali 03.11.2022-yildan
O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi
Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan
№566955 reyestr raqami tartibi bo‘yicha ro‘yxatdan o‘tkazilgan.
Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug‘bek tumani
Kumushkon ko‘chasi, 26-uy.

Jurnal sayti: https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz